

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلي الله علي سيدنا محمد و آله الطاهرين

چکیده مباحث گذشته

در بحث گذشته این مسئله مطرح شد که به مناسبت بحث تلقیح صناعی، احکام ولد الزنا را در فقه مطرح کنیم - که بحث خوبی است - اما به دو جهت منصرف شدیم؛ یک جهت اینکه یک منبع روشنی برای مطالعه ندارد، و جهت دوم اینکه این بحث مکاسب به تاخیر می افتد و در همین بحث مکاسب موضوعات مهمی در پیش داریم، لذا دنباله بحث مکاسب را مطرح می کنیم . مکاسب مرحوم شیخ، مسئله بعدی که باید عنوان کنیم بنابر ترتیب مسئله بیع میته است .

عبارت مرحوم شیخ انصاری(ره)

مرحوم شیخ فرموده اند: الخامسة تحرم المعاوضة علي الميتة و اجزائها التي تحلها الحياة من ذي النفس السائلة علي المعروف من مذهب الاصحاب. وفي التذكرة كما عن المنتهي والتنقيح الاجماع عليه، و عن رهن الخلاف الاجماع علي عدم ملكيتها. از اموری که معاوضه بر او حرام و فاسد است، معاوضه بر میته است. و بر این معنا از بعضی بزرگان نقل اجماع شده است و برخی ادعا کرده اند که اجماع داریم بر اینکه میته ملک واقع نمی شود .

اهمیت بحث

بحث از میته یک بحث مهمی است، مخصوصاً در زمان ما که خود خرید و فروش اجزائی که تحللها الحیاة رایج شده است. گاهی اوقات ممکن است جنازه کافر یا مسلمان را برای تشریح یا بفروشد برای اینکه از اعضای او استفاده شود بفروشند. بحث مهم و مورد ابترائی است لذا باید به دقت دنبال کنیم .

تفکیک مباحث

در بحث میته ولو اینکه مرحوم شیخ در کتاب مکاسب بین این دو بحث فرقی را قائل نشدند، اما باید بین این دو بحث تفکیک کنیم. یک بحث این است که آیا انتفاع از پوست و گوشت و استخوان میته جایز است یا نه؟ اکل آن که مسلم حرام است، اما سایر انتفاعات آیا جایز است یا نه؟ بحث دوم این است که آیا معاوضه روی میته صحیح است یا فاسد؟

شیوه بحث مرحوم شیخ

مرحوم شیخ از اول، بحث معاوضه را مطرح کردند، ولو اینکه در أثناء بحث به مسئله جواز انتفاع و عدم جواز انتفاع اشاره ای میکنند اما این دو بحث را از یکدیگر جدا نکردند و حق این بود که این دو بحث تفکیک شود. هم در کلمات امام در کتاب مکاسب محرمه و هم در کلمات مرحوم خویی این دو بحث از یکدیگر تفکیک شده است. بنابر این ما هم به صورت تفکیک شده این بحث را شروع می کنیم .

بحث انتفاع از میتة

بحث اول این است که آیا انتفاع از میتة جایز است یا نه؟

معنا و اقسام میتة

قبل از اینکه این را عنوان کنیم، در کتاب النجاسات که یکی از مصادیق نجس را مطرح می کنند - که شیخ هم در اینجا به مناسبت اینکه **تحریم المعاوضة لکونه نجس** عنوان فرموده است - یکی از مصادیق نجس میتة است. معنای میتة این است که حیوانی یا انسانی که **مات حتف انه**، یا به صورت طبیعی مرده یا **قُتل أو ذبح بوجه غیر شرعی**، یا به وجه غیر شرعی ذبح شده باشد.

ما سه جور میتة داریم؛ یکی میتة حیوانی که دم سائله دارد، دوم میتة آدمی، سوم میتة حیوانی که دم سائله ندارد. در میتة حیوانی که دم سائله ندارد مثل مگس، اجماع قائم است بر اینکه این میتة از مصادیق نجس نیست. اما میتة حیوانی که دم سائله دارد یا میتة آدمی، اجماع بر نجاست آن قائم است ولو اینکه بحثهای اختلاف آمیزی هم در اینجا وجود دارد، که به کتاب الطهارة مراجعه بفرمایید در آنجا متعرضند .

قسم مورد بحث از اقسام میتة

مقصود از میتة محل بحث در اینجا آن میتة ای است که نجس است، اما میتة حیوانی که دم سائله ندارد و بر طهارت آن اجماع قائم است از محل بحث خارج است . می خواهیم بررسی کنیم که میتة ای که نجس است - که از این اقسام ثلاثة، قسم اول و دوم - شد آیا انتفاع به این میتة، از پوست و استخوان و اجزاء او که **تحلها الحیاة جائز** است یا نه ؟ - اجزائی که لا **تحلها الحیاة** مثل مو و پشم یا دندان و ناخن از دائره نجاست خارج است - اگر کسی بخواهد از پوست آن به عنوان لباس و زیر انداز استفاده کند و از گوشت آن به عنوان تسمید و استصباح استفاده کند آیا انتفاع جایز است یا نه؟

استدلال به آیه در عدم جواز انتفاع از میتة

ابتدا از این آیه شریفه شروع کنیم و بعد از بحث این آیه، برویم سراغ روایاتی که وارد شده است . این آیه شریفه آیه سوم سوره مائده است : **«حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنَازِيرِ وَمَا أَهْلُ لَغَيْرِ اللَّهِ»** آیه می فرماید: بر شما میتة، دم و لحم الخنزیر حرام شد . آیا می توانیم از این آیه استفاده کنیم که حالا که خداوند می فرماید میتة حرام است، متعلق در اینجا حذف شده است و **حذف المتعلق يدل علي العموم**، در نتیجه بگوییم مطلق انتفاعات حرام است .

به بیان دیگر، در این آیه شریفه نمی توانیم بگوییم ظاهر اراده شده است، **حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ**، تحریم نمی تواند به عین خارجی تعلق پیدا کند. تحریم یک حکم تکلیفی است و باید به فعلی از افعال مکلف تعلق پیدا کند. حالا که معنای ظاهری آیه را نمی توانیم اراده کنیم بیائیم سراغ اقرب المجازات. «اذا تعذرت الحقيقة فاقرب المجازات» اقرب المجازات به معنای حقیقی، جمیع انتفاعات است، **حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ**، یعنی جمیع انتفاعاتی که مربوط به میته است بر شما حرام است.

وقتی به تفاسیر بزرگان مراجعه کنیم؛ مرحوم شیخ طوسی در کتاب تبیان، مرحوم قطب راوندی و سید مرتضی در کتاب انتصار و همچنین فقهای بزرگی همچون مرحوم علامه در کتاب تذکره و نهایه، الاحکام و منتهی و مختلف، فخر المحققین فرزند علامه در شرح ارشاد، همه اینها به همین نحو بیان استدلال کرده اند و از این آیه شریفه استفاده کرده اند که تمام انتفاعات مربوط به میته حرام است. اکل و به عنوان لباس استفاده کردن و به هر عنوانی حرام است. مرحوم محقق اردبیلی در زبدة البیان - که کتابی است مربوط به آیات الاحکام که بسیار خوب است - همین احتمال را آورده اند.

اشکال استاد در استدلال به آیه

این بیانی است که برای این مدعی ذکر شده است. ما قبلاً شبیه این استدلال را مورد مناقشه قرار داده بودیم و عرض کردیم که این قاعده حذف المتعلق يدل علي العموم، مقتضای آیه و روایت نیست که برای ما حجیت داشته باشد، این در کلمات بزرگان وجود دارد و هیچ دلیلی بر اعتبارش نداریم. ما در هر موردی باید به حسب آن مورد ملاحظه کنیم. مثلاً یکی از اموری که مربوط به میته است نگهداری میته است؛ گوسفندی در خانه شما به صورت موت طبیعی مرد، آیا می توانیم بگوییم که نگهداری آن حرام است، و دست زدن، نگاه کردن و هر چیزی که تصرف و انتفاع بر او صدق کند حرام است؟ نمی شود این را ملتزم شد. اساساً عرض کردیم که این قاعده حذف المتعلق يدل علي العموم دلیل ندارد و قبلاً مفصل توضیح داده ایم و روشن کردیم که این از مشهوراتی است که لا اصل لها.

مراد از متعلق تحریم در آیه

حالا که این کنار می رود می گوییم که در هر موردی باید به تناسب آن مورد ملاحظه کرده در این آیه شریفه، مخصوصاً وقتی به خنزیر می رسد، خداوند کلمه لحم را می آورد. این قرینه می شود بر اینکه آنچه که مناسبت دارد اکل است. اکل میته و دم - که در زمان جاهلیت مقداری از خون گوسفند را از خون اول می گرفتند و می خوردند - این حرام است، اینجا در این آیه شریفه باید چنین چیزی را گفت، و در نتیجه نمی توانیم از آیه استفاده کنیم که جمیع انتفاعات حرام است، بلکه آیه می گوید اکل میته حرام است. اگر دستی از انسان جدا شد، این حکم میته را دارد، حالا اگر در زمان ما این دست جدا شده را به بدن انسانی که دست ندارد متصل کردند با اینکه این عنوان میته را دارد اما اصل این انتفاع - که هنوز بحث خرید و فروش و اینکه آیا بیعش جایز است نرسیدیم، متصل کردن دست یا جزئی از بدن یک حیوانی را به بدن انسانی متصل کنند این - مانعی ندارد و این آیه شریفه فقط اکل میته را تحریم می کند.

نتیجه بررسی آیه

نتیجه این می شود که از آیه نمی توانیم استفاده کنیم که جمیع انتفاعات حرام است.

بررسی روایات

و اما روایات؛ در روایات در خصوص انتفاع به میته روایات زیادی داریم.

تقسیم بندی روایات باب انتفاع به میته

این روایات در یک تقسیم بندی اولی تقسیم می شوند به روایات مانعه و روایات مجوزه؛ یعنی یک روایاتی داریم که دلالت دارد براینکه انتفاع به میته حرام است و یک روایاتی هم داریم که از آن استفاده می کنیم که انتفاع به میته جایز است .

تقسیم روایات مانعه

خود این روایات مانعه هم چند دسته هستند . امام(ره) در کتاب مکاسب محرمه فرموده اند این روایات مانعه به چهار دسته تقسیم می شوند، که بعضی از آنها را می توانیم به بعضی دیگر برگردانیم و یک طایفه را به طائفه دیگر برگردانده اند سه طائفه آن چیزی که هست الان همین است که این مدعی را اینکه شیخ طوسی و عده ای از اکابر فقها فرموده اند که از آیه استفاده می شود که جمیع انتفاعات حرام است نه از آیه چنین چیزی استفاده نمی شود، ولی حق این است که این روایات مانعه دو دسته است.

از بعضی از روایات مانعه استفاده می شود که انتفاع به میته مطلقا حرام است، یعنی هر انتفاعی، تفصیل هم داده نشده است . اما بعضی از روایات مانعه دلالت دارد بر اینکه انتفاع میته فی الجمله حرام است؛ بعضی از آنها آورده روی مسئله لبس، که اگر به عنوان لباس انسان بخواهد استفاده کند جایز نیست و روی انتفاعی خاص آمده است .

آدرس روایات

این روایات عمدتا در جلد 24 وسائل الشیعة، چاپ جدید موسسه آل البیت آمده است. چند باب دارد؛ باب تحریم استعمال جلد المیته و غیره من کل ما تحله الحیاة، در ابواب اطعمه محرمه می شود باب 33 و باب 34، در اینجا چند روایت وجود دارد، که مثلا مرحوم امام(ره) در مکاسب محرمه 10 روایت را به عنوان روایت مانعه عنوان فرموده اند. ما باید این روایات مانعه را بخوانیم و از نظر دلالت و سند بررسی کنیم و بعد روایات مجوزه را هم بخوانیم و ببینیم اساسا بین اینها تعارض وجود دارد یا نه؟ اگر وجود دارد وجه جمع بین این دو دسته روایات به چه نحوی است؟ و این بحث مهم و مورد ابتلا است. این روایات را ملاحظه بفرمایید تا توضیح آنها در جلسات آینده إن شاء الله تعالی.

و صلی الله علی سیدنا محمد و آله اجمعین.